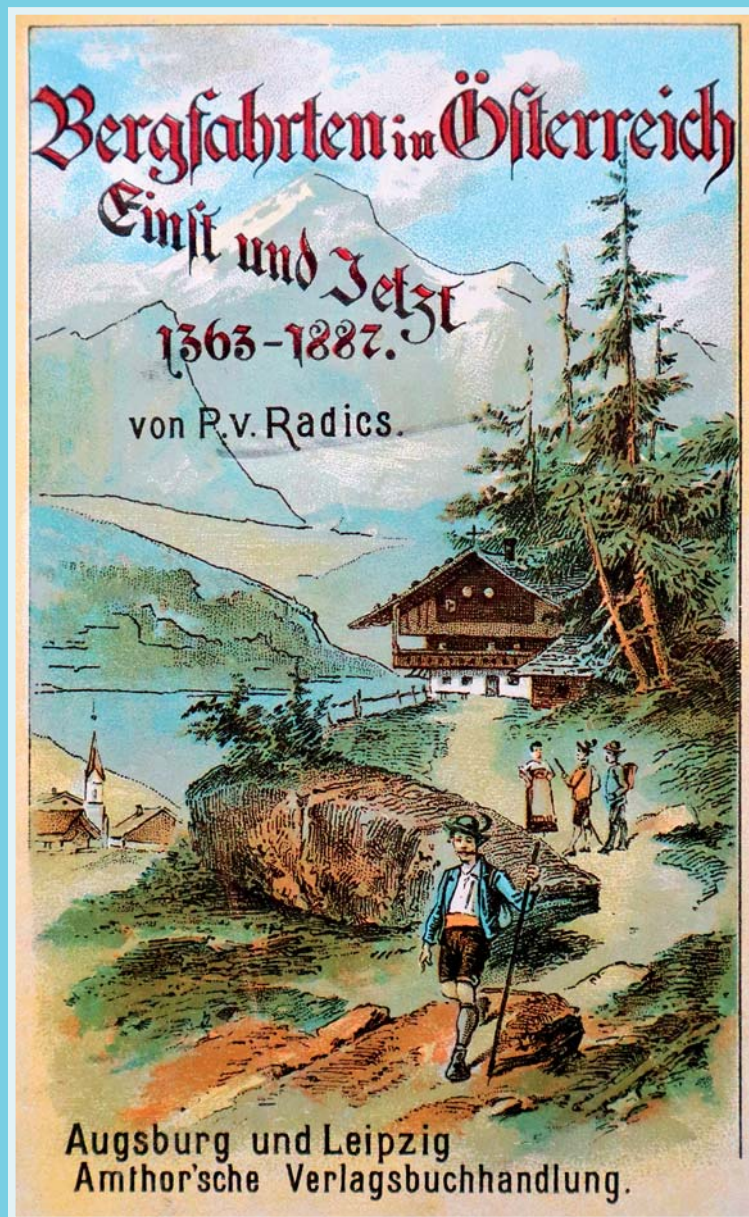

68
2020

KRONIKA

kronika.zzds.si/kronika

IZDAJA ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

<https://zzds.si>

Kronika 2020, letnik 68, številka 2

Odgovorni urednik/ Managing editor:

dr. Miha Preinfalk (Ljubljana)

Tehnična urednica/ Technical editor:

mag. Barbara Šterbenc Svetina (Ljubljana)

Uredniški odbor/ Editorial board:

mag. Sonja Anžič-Kemper (Pforzheim, Nemčija), dr. Aleš Gabrič (Ljubljana),
dr. Stane Granda (Ljubljana), dr. Eva Holz (Ljubljana), dr. Katarina Keber (Ljubljana),
dr. Miha Kosi (Ljubljana), dr. Harald Krahwinkler (Celovec), Irena Lačen Benedičič (Jesenice),
dr. Tomaž Lazar (Ljubljana), dr. Hrvoje Petrić (Zagreb), dr. Vlasta Stavbar (Maribor),
dr. Imre Szilágy (Budimpešta) in dr. Nadja Terčon (Piran)

Za znanstveno korektnost člankov odgovarjajo avtorji.

© Kronika

Redakcija te številke je bila zaključena:

1. junija 2020

Naslednja številka izide/ Next issue:

oktober/ October 2020

Prevodi povzetkov/ Translations of Summaries:

Manca Gasperšič - angleščina (English)

Lektoriranje/ Language Editor:

Rok Janežič

UDK/ UDC:

Breda Pajsar

Uredništvo in uprava/ Address of the editorial board:

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU / Milko Kos Historical Institute at ZRC SAZU
Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana

Letna naročnina/ Annual subscription:

za posameznike/ Individuals 25,00 EUR

za študente in upokojene/ Students and Pensioners 18,00 EUR

za ustanove/ Institutions 30,00 EUR

Izdajatelj/ Publisher:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije

Aškerčeva cesta 2

SI-1000 Ljubljana

Transakcijski račun/ Bank Account:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije 02010-0012083935

Sofinancirajo/ Financially supported by:

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije/ *Slovenian Research Agency*
ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa/ ZRC SAZU, Milko Kos Historical Institute

Računalniški prelom/ Typesetting:

Medit d.o.o.

Tisk/ Printed by:

Fotolito Dolenc d.o.o.

Naklada/ Print run:

500 izvodov/ copies

Revija Kronika je vključena v podatkovno bazo/ Kronika is indexed in:

Scopus; Historical Abstracts, ABC-CLIO; MLA International Bibliography; PubMed; ERIH Plus;
Bibliography of the History of Art.

Na naslovni strani/ Front cover:

Peter Radics: Bergfahrten in Österreich. Eins und Jetzt 1363–1887.

Augsburg, Leipzig: Amthor'sche Verlagsbuchhandlung, 1888 (Narodni muzej Slovenije).

Na zadnji strani/ Back cover:

Detajl poslikave t. i. viteške dvorane v prvem nadstropju župnišča
v Veliki Nedelji (foto: M. Kemperl) / Detail of the painting in the so-called Knight's Hall
on the first floor of the parish house in Velika Nedelja (photo: M. Kemperl).

KAZALO

Razprave

Metoda Kemperl:	Baročno župnišče v Veliki Nedelji. Načrta Jožefa Hofferja za prezidavo167
Patrizia Farinelli:	Od Danteja do Casanove. Italijanske knjige v Zoisovi knjižnici.....181
Tanja Gomiršek:	Oljkarstvo v Goriških brdih od novega veka do pozebe leta 1929191
Miha Šimac:	Iz življenja pozabljenega mecena. Oporoka Vencija Arka (1826–1901)207
Robert Devetak:	Začetki in razvoj telefona na Goriškem in Gradiškem do prve svetovne vojne217
Marija Mojca Peternel:	Planinski vodniki po slovenskem gorskem svetu od druge polovice 19. stoletja do prve svetovne vojne227
Tina Potočnik, Tanja Simonič Korošak:	Arkade na Navju. Monumentalna pokopališka arhitektura 19. stoletja in Plečnikova predelava241
Jelka Piškurić:	Začetki zapora na izžanskem gradu (1946–1956)257
Barbara Vodopivec:	Zakonodajni in institucionalni okvir transferjev predmetov kulturne dediščine v povojni Jugoslaviji273
Andrejka Ščukovt, Katja Kosič:	Vas Slapnik v Goriških brdih.....293

Po razstavah

Žele(z)na dama. Kneginja s Kapiteljske njive (<i>Petra Stipančič</i>)307

Jubilej

Šestdeset let Marte Verginella (<i>Katarina Keber in Irena Selišnik</i>)311
--

Ocene in poročila

Martin Bele: Pogumni vojaki in zviti politiki. Boji in spletke spodnještajerskih plemičev v 13. stoletju (<i>Matjaž Bizjak</i>)315
Lilijana Žnidaršič Golec: Kariere duhovnikov na Slovenskem v zgodnjem novem veku. Vzvodi, okoliščine, (samo)prezentacija (<i>Matjaž Ambrožič</i>)316

Drago Kolenc: Grajska gospoda iz raja na Krasu.	
Pivški graščini Ravne in Šilentabor (<i>Igor Gardelin</i>)	317
Jurij Perovšek: Slovenci in slovanski svet:	
politične slike od včeraj in danes (<i>Ivan Smiljanič</i>)	319
Matjaž Grahornik: Dvorec Mala Loka.	
Sledi časa in lastnikov (<i>Boris Golec</i>)	322

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 821.131.1:090.1:929Zois Ž.

Prejeto: 28. 2. 2020

Patrizia Farinelli

izr. prof. dr., Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za romanske jezike in književnosti, Aškerčeva 2, SI-1000 Ljubljana
E-pošta: patrizia.farinelli@ff.uni-lj.si

Od Danteja do Casanove

Italijanske knjige v Zoisovi knjižnici*

IZVLEČEK

Prispevek obravnava del knjižnice barona Žige Zoisa, in sicer knjige v italijanskem jeziku, navedene v katalogu njegovih knjig iz leta 1782. Pri tem se osredotoči na leposlovje oziroma na naslove, ki so v veliki meri izginili iz kataloga iz leta 1821, ko je bil narejen inventar za prodajo knjig v Licejsko knjižnico. Seznam italijanskih naslovov v prvem omenjenem katalogu dokazuje Zoisovo zanimanje za sodobno književnost v Italiji, pa tudi v Franciji. Iz vsebine omenjenih knjig lahko sklepamo, da se baron ni izogibal zabavnemu branju, saj so v tej zbirki poleg klasičnih italijanske književnosti tudi lahki žanri kot burlleskna poezija, satira v verzih in prozi ter ljubezenski romani. Analiza navedenih izdaj nam hkrati omogoči ugotavljati takratne založniške in avtorske strategije pri prodaji knjig. Preučevanje teh pojavov sodi po eni strani k študiju materialne kulture, po drugi strani pa na področje zgodovine in pretoka knjig.

KLJUČNE BESEDE

Žiga Zois, knjižnica, Giacomo Casanova, materialna kultura, italijanska književnost, naravoslovje, 18. stoletje, razsvetljenstvo, založništvo

ABSTRACT

FROM DANTE TO CASANOVA. ITALIAN BOOKS IN ZOIS'S LIBRARY

This article concerns part of the library of Baron Sigismund Zois, and specifically the books in Italian listed in his library's 1782 catalogue. Its particular focus is on books whose titles largely disappeared from the later catalogue of 1821, which was created when Zois's books were sold to the library of Ljubljana Lyceum. The list of titles in Italian that were recorded in the first catalogue shows the Baron's interest in literature that was being published in Italy at that time. From the contents of this list, we can see that the Baron's reading did provide some pleasant entertainment, since alongside Italian classics, his collection included lighter genres such as burlesque poetry, satire in both verse and prose, and also novels. Analysis of volumes that passed through this library also allows us to identify some clever strategies adopted by authors and publishers in order to sell books. This analysis falls both in the field of material culture studies and in that of circulation of print books.

KEY WORDS

Sigismund Zois, library, Giacomo Casanova, material culture, Italian literature, natural sciences, eighteenth century, Enlightenment, publishing.

* Razprava je nastala v okviru bilateralnega projekta BI-FR/20-21-PROTEUS-009, ki ga je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz javnega proračuna.

Pomen raziskav o materialni kulturi je v zgodovino in sociokulturnih študijah dobro znan.¹ V pričujočem prispevku pa poskušamo poudariti tudi pomen knjig bogate zasebne knjižnice iz 18. stoletja kot nosilcev kulturnih pojavov pri prenosu znanja. Predstavljamo žanre italijanske literature in specifične izvede knjig, ki so se znašli v knjižnici barona Žige Zoisa in so posledično imeli določen odmev v kranjskem intelektualnem okolju, saj vemo, da so se okoli barona Zoisa zbirali številni intelektualci tistega časa. Ta raziskava analizira usmerjenost lastnika knjižnice k izbiri italijanskih knjig in izpostavlja nekatere vidike kulturne dinamike v drugi polovici 18. stoletja, med drugim oblike pretoka znanja (o tem pričajo časopisi in prevedene knjige). Ne nazadnje raziskava razkriva tudi spretne strategije širjenja in trženja knjig v času, ko avtorske pravice še niso bile natančno določene. Žal je bila fizična analiza knjig mogoča le v manjšem obsegu, saj je humanistično in literarno gradivo knjižnice le delno ohranjeno. Veliko leposlovnih del iz knjižnice Žige Zoisa je namreč ob prodaji skoraj zagotovo »zase obdržal« njegov nečak in dedič Karel Zois.²

Najprej omenimo, kar je zapisal že France Kidrič: med Zoisovimi knjigami so v katalogu iz leta 1821³ med literarnimi deli prevladovali predvsem latinski klasiki.⁴ V starejšem katalogu iz leta 1782⁵ pa so bila navedena številna literarna dela, ne samo latinski klasiki, ampak tudi klasiki iz francoske in italijanske literature ter sodobna evropska književnost v izvirniku ali prevodu. Iz tega gradiva pričujoči prispevek obravnava le knjige v italijanščini. Navedeni podatki torej temeljijo predvsem na vsebini prvega ohranjenega kataloga, in sicer na delu, imenovanem »De' Libri Italiani«. Gre za knjige, ki jih je imel v svoji zbirki Zois, takrat star 35 let.

Žanri italijanskih knjig

Čeprav je pri baronu Zoisu prevladovala naravoslovna literatura, je njegova knjižnica v glavnem še vedno sledila ideji univerzalnega znanja.⁶ To namero

najjasneje vidimo v sistematični razčlenitvi njegovih knjig po tematskih področjih znanja v katalogu, ki ga je Jernej Kopitar sestavil leta 1803 ali 1804: gre za izgubljeni inventar, omenjen v Kidričevi razpravi *Zgodovina slovenskega slovstva*.⁷

V katalogu knjižnice, ki je nastal leta 1782, pa gradivo ni razvrščeno po žanrih, pač pa po jezikovnih rubrikah, in sicer po naslednjem zaporedju: knjige v nemščini, latinščini, italijanščini, francoščini, angleščini in slovanskih jezikih. V delu s knjigami v italijanskem jeziku je navedenih 188 naslovov. Eden od njih je tam lahko pogojno: gre za furlanski prevod *Eneide* goriškega kanclerja Giovannija Giuseppeja Bosizia (1660–1743),⁸ »nenavaden primer burleskne travestije klasičnega besedila«.⁹

Velik del italijanskih naslovov, približno 40 odstotkov, obsegajo spisi o mineralogiji, metalurgiji, kemiji, fiziki, naravoslovju in agronomiji. Približno 30 odstotkov je literarnega gradiva; del, ki je manjši od 5 odstotkov, obsegajo slovarji, slovnice in rimarji; še dobre 4 odstotke je del s področja ekonomije in prava. Dobrih 5 odstotkov obsegajo mestni vodniki ter praktični priročniki. Na vseh področjih najdemo tudi prevedena dela, njihovi prevajalci pa so pogosto znane osebnosti s področja znanosti ali literature (kot na primer Lazzaro Spallanzani, Giovanni Scopoli, Francesco Soave, Melchiorre Cesarotti in Giacomo Casanova).

Med naslovi publikacij s področja fizikalnih in naravoslovnih znanosti je treba omeniti tudi tri periodične publikacije:¹⁰ *Giornale d'Italia spettante alla scienza naturale, e principalmente all' agricoltura, alle arti, ed al commercio*, Benetke 1765–1776 (na začetku pod uredništvom Francesca Griselinija) in nadaljevanje revije z naslovom *Nuovo Giornale [...]*, ki je izhajala med letoma 1777 in 1797; *Opuscoli di autori*

¹ Usmeritev in cilje raziskav materialne kulture (*material culture studies*) ter njihovo uporabo v zgodovino in sociokulturnih študijah je potrdila tudi zbirka raziskav, ki sta jih uredila Petrizzo in Sorba, *Storia e cultura materiale*, str. 439–482.

² Svoljšak, *Knjižnica Žige Zoisa*, str. 11.

³ NUK, Rokopisi, Ms 667, *Bibliothecae Sigismundi Liberi Baronis de Zoïs Catalogus* [1821]. »Leta 1821 je Zoisovo knjižnico [...] popisal licejski bibliotekar Matija Kalister, ocenil pa jo je knjigarnar Viljem Henrik Korn« (Vidmar, *Zoisova zbirka*, str. 99).

⁴ »Iz področja beletrije so bili med temi skoraj le rimski klasiki« (Kidrič, *Zoisova korespondenca*, str. 9).

⁵ ARS, AS 1052, fasc. 19, *Katalog der Bücher, die sich in der Bibliothek des Herrn Baron Sigmund Zoïs Freiherrn v. Edelstein befinden* [1782].

⁶ Zois je imel v svoji knjižnici več priročnikov o urejanju knjižnic in katalogiziranju knjig. Gl. Svoljšak, *Knjižnica Žige Zoisa*, str. 15.

⁷ O razvrstitvi vsebin Zoisovih knjig iz leta 1803–4 Kidrič piše: »Seznam ima sledeče nadpise: Philosophia, Ethica, Politica, Physica, Historia naturalis, Zoologia, Botanica, Mineralogia [...] Oeconomia, Mercatura, Metallurgia, Chymia, Mathesis applicata, Musica, Artes imitatrices, Architectura, Geographia, Strategica, Historia, Miscellanea historica, Statistica, Philologia, Historia litteraria, Bibliologia, Archaeologia, Critica Auctores classici, Linguistica, Litterae elegantiores, Zeitschriften, Jurisprudentia, Medicina, Theologia, Spiele, Technologie ter Sammlung von Opern (1689–1779)« (Kidrič, *Zgodovina slovenskega slovstva*, str. 395–396).

⁸ *La Eneide di Virgili / tradotta in viars furlans bernesch dal sior abat Zuan Josef Busiz de Thurnberg, e Iugenege, cancellir arcidiaconal di Gurizza, e di Gradischia*. In Gurizza: par Josef Tommasin, 1775, 1–2. Izvod ni ohranjen v NUK. Pregledana izdava v mestni knjižnici v Vidmu sta iz fonda *Joppi* in fonda *Del Torso*.

⁹ »[...] singolare esempio di travestimento burlesco di un testo classico« (Zanella, Bosizio Giovan Giuseppe, <http://www.dizionario biografico degli italiani.it/bosizio-giovan-giuseppe/> (4. 2. 2020)).

¹⁰ Izvodi omenjenih periodičnih publikacij so še shranjeni v NUK: *Giornale d'Italia [...]*, zv. 1–12 (GS I 5341); *Nuovo Giornale d'Italia [...]*, zaloga letnikov 1777–1780 (GS I 5341); *Opuscoli di Autori siciliani*, zv. 1–20 (GS I 172); *Scelta di opuscoli interessanti [...]*, zv. 1–36 (GS O 3845).

siciliani, Catania 1758–1778 (izbor naravoslovnih razprav sicilijanskih avtorjev, ki je izhajal vsako četrletje; njihov podpornik in glavni urednik je bil Salvatore Maria Di Blasi);¹¹ *Scelta di opuscoli interessanti tradotti da varie lingue*, Milano 1775–1777 (izbor prevajanih mednarodnih razprav je začel izhajati leta 1775 in je pozneje izhajal pod naslovom *Opuscoli scelti sulle scienze e sulle arti*). Ta periodična publikacija, ki sta jo ustanovila Francesco Soave in Carlo Amoretti, si je prizadevala širiti odkritja tujih učenjakov (vendar je včasih predstavila tudi Italijane, na primer Alessandra Volto). V njej najdemo članke o različnih pojavih, od optike in elektrike do raziskav s področja agronomije in paleontologije.¹²

V nadaljevanju se bomo osredotočili na leposlovje. Del kataloga v italijanščini iz leta 1782 obsega nekaj več kot petdeset naslovov, kar je majhno, vendar dovolj pomembno število, da lahko zajame vsaj nekatere Žoisove kriterije pri izbiri italijanskih literarnih del.

Nekaj več kot deset del je prevodov: gre za latinske in grške klasike, med njimi je tudi Lukrecijeva pesnitev *La filosofia della natura* (*O naravi sveta*) v različici Raffaeleja Pastoreja, ki je bila natisnjena v Benetkah leta 1776 pod lažno navedbo, da je to bilo v Londonu, in bila takoj prepovedana, ter pet spevov *Iliade* v Casanovovem prevodu (in s komentarji). Naletimo pa tudi na prevode nemško govorečih avtorjev, kot je Salomon Gessner (ki ga je prevedla Benečanka Elisabetta Caminer), in prevode iz francoščine, predvsem Voltaira, pa tudi Nicolasa Bricaireja de La Dixmerieja (v katalogu je navedeno njegovo satirično delo *Il selvaggio di Taiti ai Francesi, con una lettera al filosofo amico dei selvaggi*, London, 1770) in Anne-Gabriela Meusnierja de Querlona,¹³ avtorja erotičnega romana *La cortigiana di Smirne* (London, 1769), ki je bil napisan »dans le gout de l'antiquité«.¹⁴ V katalogu najdemo tudi obsežno antologijo (izdano v dveh delih) z gledališkimi deli različnih evropskih avtorjev. V italijanščino jih je prevedla že omenjena Elisabetta Caminer, zelo dejavna beneška prevajalka, ki je skupaj z možem sodelovala tudi pri pripravi lite-

rarnega časopisa, pri katerem so sodelovali še Grise-
lini, Alberto Fortis in Melchiorre Cesarotti.¹⁵

Italijanski klasiki

Če se omejimo na dela italijanskih avtorjev, ugotovimo, da so v istem katalogu navedeni ponatisi iz 18. stoletja Dantejevih,¹⁶ Petrarcovih,¹⁷ Boccaccievih in Tassovih mojstrov.¹⁸ Preseneča nas, da med nji-

Naslovnica knjige »Del Decamerone di Messer Giovanni Boccacci«, Amsterdam [Venezia, A. Locatelli] 1761 v enakem izvodu, kot ga je imel Žiga Zois (Gorizia, Biblioteca Isontina, coll. O-00229).

¹¹ O delu *Opuscoli siciliani* in dejavnosti urednika Di Blasija gl. Randazzo, *Gli Opuscoli siciliani*, str. 189–204.

¹² Opat Francesco Soave (1743–1806), ki je poučeval moralno filozofijo na liceju v Breri v Milanu (pozneje je bil v Luganu njegov učenec tudi Alessandro Manzoni), je bil uveljavljen prevajalec. Med drugim je prevedel delo Johna Locka *Saggio sull'intelletto umano* (*An Essay Concerning Human Understanding*) in je bil zmeren zagovornik Lockovega empirizma (gl. Micheli, »Soave Francesco«, http://www.treccani.it/enciclopedia/francesco-soave_%28Dizionario-Biografico%29/ (26. 4. 2020)).

¹³ Meusnier de Querlon (1702–1780) je kot novinar sodeloval pri *Mercure de France* in *Gazette de France*; bil je tudi cenjen založnik, ki je uredil izdaje del pomembnih avtorjev od antike do renesanse (med njimi Erazma Rotterdamskega in Michela de Montaigna) in avtorjev iz sodobnega časa (gl. Michaud in Michaud (ur.), Querlon, str. 393–396).

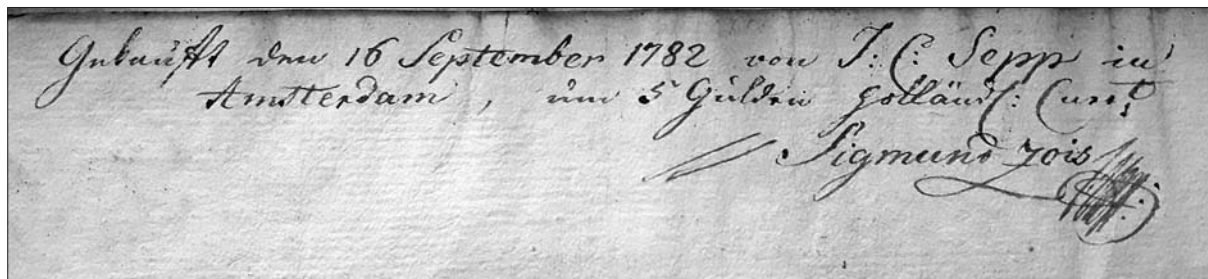
¹⁴ Michaud in Michaud (ur.), Querlon, str. 395 (prva izdaja romana: Pariz, 1747).

¹⁵ Elisabetta Caminer je že v mladih letih začela sodelovati v literarno informativnem časopisu *l'Europa letteraria* (1768–1773), ki ga je ustanovil njen oče Domenico. Leta 1773 se je časopis preimenoval v *Giornale enciclopedico* in se je vsebinsko širil. Nekaj let pozneje (1777) je Elisabetta postala njegova sourednica (gl. Kulesa, Elisabetta Caminer, str. 21–22).

¹⁶ *Dell'opera di Dante Alighieri* (Benetke, 1772 – založnik je bil verjetno Pasquali).

¹⁷ *Rime di Mess. Francesco Petrarca*, Firenze, 1748.

¹⁸ Poleg pesnitve *Gerusalemme liberata* (Benetke, 1756) je v katalogu (v rubriki knjig v francoščini, str. 70) navedena tudi pastoralna drama *L'aminte du Tasso* v francoskem prevodu (La Haye, 1681).

Opomba in Zoisov podpis na strani knjige »Supplemento de le Chroniche« (NUK Ti II 2844).

mi ni dveh velikanov iz 16. stoletja, Ariosta in Machiavellija. Ni pa izključeno, da so bili izvodi njunih del v zbirko dodani kasneje. Kidrič v svoji razpravi omeni le, da je Kopitar med drugimi avtorji citiral tudi ta dva mojstra iz 16. stoletja.¹⁹

Še o Boccacciu: Zois si je priskrbel beneško izdajo *Dekameron*a iz leta 1761, ki je izšla pod lažno navedbo kraja izdaje (Amsterdam). Ta je, tako kot druge sodobne, presegla okleščene izdaje iz obdobja protireformacije.

Drugače kot tržaški bibliofil Domenico Rossetti, usmerjen v iskanje rokopisov in prvih tiskov humanistov, kot sta Petrarca in Piccolomini, je Zois kupoval predvsem novejša izdaja (stare največ trideset let) in se pri tem ni osredotočil na določene avtorje. Edina starejša knjiga v italijanskem delu kataloga je inkunabula *Supplemento de le Chroniche* avguštinskega meniha Giacoma Filippa Forestija iz Bergama (1434–1520), ki jo je vulgariziral (poenostavil) neki Francesco. Izdaja v Zoisovi lasti je iz leta 1491 in vsebuje tudi čudovite gravure. Delo, sestavljeno iz številnih virov, predstavlja univerzalno zgodovino od začetkov človeštva do novejšega časa in sledi biografijam znanih mož, kot so bili v renesansi Federico da Montefeltro, Marsilio Ficino in Giovanni Bellini. Dragoceni primerek je še vedno ohranjen v Ljubljani ter ima datum, kraj in odkupno ceno skupaj s Zoisovim podpisom (*Gekauft den 16 September 1782 von J. C. Sepp in Amsterdam, um 5 Gulden [...] Sigmund Zois*).²⁰

V delu kataloga z italijanskimi knjigami iz leta 1782 je naslov Forestijeve *Kronike* naveden kot zadnji, morda kot zadnji nakup. Ta odsek se namreč začne z navedbo izdaje Metastasiјеvega dela v desetih zvezkih. Seznam se torej začne s »kultnim« avtorjem iz 18. stoletja in z deli z resno vsebino, kot so melodrame, skoraj tako, kot da bi Zois želel upoštevati nekakšen princip, nato pa mu je sledil nekoliko manj natančno ter na začetek seznama razvrstil dela s privzdignjeno vsebino, kot so tragedije, in zaključil z ljubezenskimi romani.

Raznolikost italijanskih literarnih del iz 18. stoletja

V Zoisovi knjižnici je bilo le malo avtorjev iz 17. stoletja.²¹ Njihova dela so večinoma zastopana v novejših izdajah. Baročni roman, ki je bil pri članih akademije operozov še cenjen,²² v tej knjižnici ni več našel prostora. Zoisova izbira italijanskih literarnih del iz 18. stoletja pa je, prav nasprotno, pestra tako glede žanrov kot tudi glede zastopanih poetik, saj je bila tudi italijanska literarna kultura tistega stoletja raznolika. Tudi italijanska literatura 18. stoletja z ljubezensko tematiko je bila, kot navaja Michele Mari, izjemno heterogena.²³ Na Apeninskem polotoku je književnost tistega stoletja v resnici hodila po poti arkadijske tradicije, skupaj s svobodomiselno literarno težnjo in prvimi znanilci predromantike.

Gledališka dela

Število italijanskih tragičnih del, ki jih je imel v lasti Zois, če odmislimo Metastasiјеve melodrame, je kljub vsemu nepomembno. Pozneje je imel baron v svoji knjižnici tudi izdajo Alfieriјeve tragedije iz leta 1785 (tako navaja Kidrič, ki je obravnaval katalog Zoisovih knjig iz leta 1804).²⁴ Tragedije in druge drame v italijanskem jeziku je lahko Zois bral že v času, ko je bil sestavljen prvi katalog, med drugim tudi prevode dram tujih avtorjev v prevodu Elisabette Caminer (med njimi Beaumarchaiseva, Lessingova, Moliérova, Voltairova in Mercierova dela). Toda vsaj še en naslov s seznama italijanskih tragedij si zasluži pozornost: to so *Tentativi drammatici* Alessandra Verrija (Livorno, 1779). Gre za delo manj znanega Verrija, ki se preizkuša tudi v pisanju tra-

²¹ Najdemo na primer moralne satire Salvatoreja Rose (Amsterdam [Rim], s. d.) in dela arkadijskega pesnika Menzinija (*Opere*, Benetke, 1750).

²² O posebnem zanimanju za romane Ferranteja Pallavicina in Giovannija Francesca Loredana pri članih akademije operozov gl. Vidmar, Ferrante Pallavicino in Carniola, str. 268–269. Zanimanje operozov za baročne romane se kaže tudi v tem, da so v semeniški knjižnici v Ljubljani ohranjena dela Giovannija Francesca Biondija, Girolama Brusonija in Luce Assarina.

²³ Mari, *Venere*, str. 12.

²⁴ Kidrič, *Zgodovina slovenskega slovstva*, str. 400.

¹⁹ Kidrič, *Zgodovina slovenskega slovstva*, str. 482.

²⁰ NUK, T II 2844.

gičnih del, vendar nima ambicij, da bi se kot njihov avtor uveljavil.

Komično gledališče zastopa Carlo Goldoni (Savolijeva beneška izdaja v 20 zvezkih, razdeljena na *Commedie in Drammi giocosi*, katerih prvi zvezki so začeli izhajati leta 1770). Pri komedijah iz 18. stoletja najdemo še Francesca Griselinija, ki sicer ni bil toliko znan kot dramatik, temveč kot naravoslovec in botanik. Poleg številnih drugih stvari, ki so ga zanimale, se je preizkusil tudi v pisanju za gledališče. Zois je imel v zbirki njegovo delo *Reginella o la virtuosa di musica* (Benetke, 1770), ne povsem izvirno komedijo, a kljub temu zanimivo zaradi ironičnih sklicev na gledališko kulturo svojega časa.²⁵ Ironija uspešne metatekstualne komedije iz leta 1756 se pojavlja predvsem v značaju lika Farfarelle, ki želi biti primadona: ambiciozna pevka pogosto govori francosko in uporablja napačne izraze, za katere trdi, da se sklicujejo na Voltaira. Tudi beneško narečje, ki ga uporablja eden od moških likov, naredi delo živahno. Griselini je bil v Ljubljani znan zaradi študij s področja agronomije,²⁶ Zois pa je imel v zbirki tudi izvod njegovega dela *Dizionario delle arti e dei mestieri*, njegov potopis *Lettere odeporiche*, dvojnik traktata o skolopendri, vrsti stonoge (v francoščini), ter izvode že prej navedene revije *Giornale [...]*, ki jo je dolgo urejal prav Griselini.

Burleskna poezija in satirične pesnitve

Usmerimo se še k pesništvu, kjer nas preseneti antologija *Poesie di eccellenti autori toscani*, katere podnaslov (*Per far ridere le brigate*) pojasnjuje, da gre za pesmi, ki ljudi spravijo v smeh. Torej gre za besedilo v burlesknem tonu. Še vedno v tej zvrsti, vendar iz poznejšega časa, najdemo parodične sonete Giovannija Battiste Castija z naslovom *I tre giulj*. Zois je imel v zbirki tudi njegove *Poesie liriche* (Firence, 1769), satirična pesnitev *Gli animali parlanti* pa sodi med njegova poznejša dela – baron jo je, kot je znano, prepesnil v slovenščino.²⁷

Sodeč po italijanskih knjigah, ki jih je imel v lasti leta 1782, je Zois po malem sledil vsem žanrom. Toda če bi želeli izpostaviti, kaj je najbolj ugajalo njegovemu literarnemu okusu, bi to verjetno bila prav zabavna in humorna dela. V njegovi knjižnici so namreč dobro zastopana komična dramska dela, pa tudi poezija in pripoved v burlesknem, satiričnem in posmehljivem tonu.

Med satiričnimi deli je imel Zois doma tudi kratke pesnitve Giuseppeja Parinija (*Il Mattino il Mezzogiorno e la Sera poemetti nuovamente illustrati con note storiche*; Benetke, Graziosi, 1767), pa tudi njegovo

delo *Odi*. Parinijevi *poemetti* ponujajo ironično kritiko odsotnosti vrednot v razpadajočem plemiškem okolju in so imeli velikanski uspeh: ponatisnili so jih in posnemali; tako so bili kmalu prevedeni v različne evropske jezike.²⁸ Vendar so doživeli zapleteno uredniško usodo, ki nam pomaga razumeti, kako je založništvo na trgu delovalo tudi na račun avtorjev. Primer je preučevala Lodovica Braidia v raziskavi o anonimnosti v italijanski literaturi 18. stoletja.²⁹ Na kratko: Parini je prvi dve pesnitvi objavil ločeno, *Il mattino* in *Il mezzogiorno* (prvo leta 1763 in drugo leta 1765), vendar na naslovni strani ni hotel navesti svojega imena. Sledila je neavtorizirana izdaja iz leta 1766, ki jo je objavil Paolo Colombani, nato pa še druge izdaje, na primer tista, ki jo je imel v zbirki Zois (izdal jo je Antonio Graziosi). V teh zadnjih izdajah sta obe pesmi natisnjeni v enem delu, skupaj s tretjim, z naslovom *La sera*, ki pa ga ni napisal Parini, ampak mladi Verončan Giovanni Battista Mutinelli, ki mu je uspelo pesnika dobro posnemati. To je bil zanimiv primer spretnih komercialnih strategij knjižnega trga.

V katalogu Zoisovih knjig so med deli v satiričnem in posmehljivem tonu navedena tudi starejša, ki so bila pozneje ponovno izdana. Tak primer je herojsko-komična pesnitev Alessandra Tassonija *La secchia rapita* (Parma, 1765), napisana na začetku 17. stoletja in objavljena nekaj let pozneje ter ponovno urejena v drugi polovici 18. stoletja. Libreto Luigija Boccherinija po Tassonijevem besedilu je imel velik uspeh v glasbeni izvedbi Antonia Salierija na Dunaju leta 1772.

Polemična dela

V Zoisovi knjižnici niso manjkala niti polemična dela. Med njimi najdemo *Il bue pedagogo* (Lucca, 1765; 1. izdaja je bila iz leta 1764). Gre za samobrambo v obliki besedila, ki ga je napisal arkadijski pesnik Appiano Buonafede (z umetniškim imenom Agatopisto Cromaziano). Delo je uperjeno proti kritiku Giuseppeju Barettiju, ki je v eni od številčk svoje revije *La frusta letteraria* (št. XVIII) kritiziral Buonafedejevo delo *Saggio di commedie filosofiche* in ga označil za neslano. Baretti se je s poudarjeno ironijo v osmih prispevkih na široko odzval na te žalitve.³⁰ Ob tej polemični knjižici (*Il bue pedagogo*) je torej Zois lahko spoznal, kdo je pravzaprav Baretti. Govorimo o intelektualcu z oblikovanimi stališči, usmerjenimi v obrambo klasičnih del, ter zagovorniku vitalnega in živahnega jezika brez prizvoka poučnosti. Baretti (1719–1789) je dolga leta živel v Angliji in bil Sha-

²⁵ O Griseliniju kot pisatelju komedij gl. Bocchi, *Le commedie*, str. 38–85, v sodobni izdaji Griselinijevih gledaliških del.

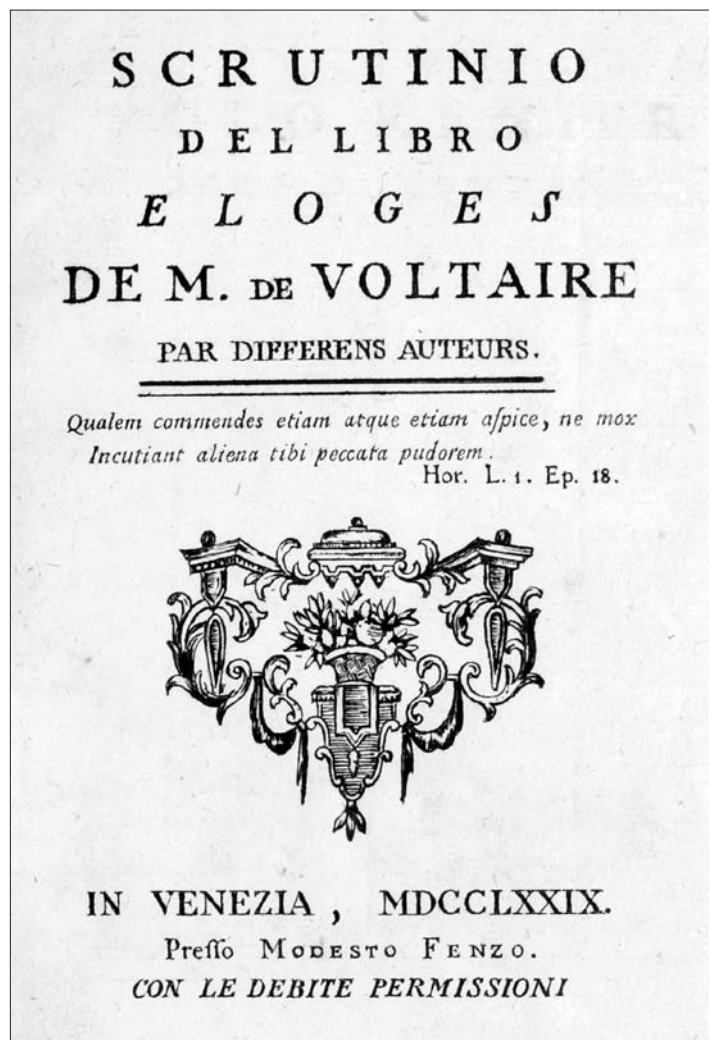
²⁶ Vodopivec, *La società agricole*, str. 37–53.

²⁷ O Zoisovem prevodu nekaterih verzov Castijeve pesnitve (in sicer iz odlomka »La gatta«) gl. Svetina, *Kitične oblike*, str. 58.

²⁸ Parinijevi pesnitvi sta bili takoj prevedeni v francoščino, nemščino, angleščino in španščino (Braidia, *L'autore assente*, str. 98).

²⁹ Braidia, *L'autore assente*, str. 75–117.

³⁰ Polemika je potekala v Barettijevi reviji med 19. aprilom in 15. julijem 1765.

Naslovnica knjige Giacoma Casanove »Scrutinio del libro Eloges de M. de Voltaire« iz leta 1779 v enakem izvodu, kot ga je imel Žiga Zois (<http://www.minervaauctions.com/aste/asta132/1935-casanova-scrutinio-del-libro-elogs-de-m-de-voltaire-par-differens-auteurs/>).

kespearov občudovalec, cenil je njegovo gledališče in mu pripisoval pomembnejšo vlogo kot Voltairovemu.³¹ V Zoisovem knjižnem katalogu ne najdemo niti ene številke njegovega časopisa *Frusta letteraria* niti njenega prvega ponatisa (1799–1800), prav tako tudi ne prve celotne izdaje del. Kolikor vemo, je imel baron samo angleško-italijanski/italijansko-angleški slovar, ki ga je sestavil ta literat.

Omenjeno je že bilo Baretijevo negativno mnenje o Voltairovem gledališču. Še ena znana osebnost tistega časa je Voltaira obravnavala polemično, in sicer Giacomo Casanova. Zois je to gotovo vedel, saj je imel izvod njegove polemične knjige *Scrutinio del libro, Eloges de M. de Voltaire* (Benetke, Fenzo, 1779),

skupaj z drugimi publikacijami beneških libertincev. Prisotnost teh spisov v baronovem domu ne preseneča, saj poznamo naklonjenost med njim in Casanovo, kar dokazujejo tudi pisma, ohranjena iz obdobja 1773–1774.³²

Casanova je v polemičnem besedilu raztrgal Voltairovo literarno delo in kritiziral stališča tistih, ki so ga povzdigovali (Jean-François Ducis, Jean-François de La Harpe in Charles Palissot de Montenoy). Vendar je njegovo utemeljevanje precej šibko. Pri soočanju z Voltairom glede njegovega sloga je videti, kot da mu manjka tisto, kar je že napisal Baretti. Pri tem skuša predvsem zasmehovati njegovo postavbo in celo ime. Pri Voltairovih delih se pritožuje predvsem nad pomanjkanjem dramatičnosti, navdušenja in ustvarjalnosti.³³ Casanova je Voltaira napadel tudi ob dru-

³¹ V svoji reviji je Baretti na primer ostro kritiziral Voltairovo pesnitev *Henriade*, češ da je avtorju primanjkovalo ustvarjalnosti (gl. Baretti, *La frusta letteraria*, str. 205–211). O Barettiju kot zagovorniku Shakespeara gl. Reuter Mayring, *Giuseppe Baretti*, str. 47–56.

³² Trampus, »Talent et érudition«, str. 25–35.

³³ TSABC, Casanova, *Scrutinio del libro*, str. 25–26.

gih priložnostih, na primer v tretjem poglavju dela *Confutazione della storia del governo veneto d'Amelot de la Houssaie* (1769, Amsterdam, dejansko pa izdano v Luganu), v katerem brani Benetke in nasprotuje trditvam francoskega zgodovinarja Nicolasa Amelota de la Houssaya. Delo je napisal zato, da bi si pridobil naklonjenost beneških oblasti in se tako lahko vrnil v rodno mesto.³⁴ Zois je imel kopijo tega dela. Kot je v Predgovoru h *Confutazione* priznal sam Casanova, bi bilo lahko delo »neokusno« za tiste, ki jih ne zanimajo »zgodovinske resnice beneškega vladnega sistema«;³⁵ zato bralčevo pozornost išče tako, da se v drugem in tretjem delu usmeri na protifrancosko satiro.

Romani

Med knjigami s posvetno vsebino je v katalogu iz leta 1782 navedenih tudi nekaj Casanovovih ljubezenskih romanov, nobeno od objavljenih del pa na notranji naslovnici nima imena avtorja, ki se je podpisal pod posvetila. To je bila namreč v 18. stoletju zelo razširjena praksa, kar velja zlasti za romane.³⁶

Med Casanovove romane sodijo tri dela: roman v pismih *Lettere della nobil donna Silvia Belagno alla donzella Laura Gussoni* (Benetke, brez datuma, a izdan 1780); ljubezenski roman *Di Aneddoti viniziani militari e amorosi del secolo XIV* [...] (Benetke, 1782) in alegorični opravljeni roman *Né amori, né donne, ovvero la stalla ripulita*.

Prvo od omenjenih del (*Lettere*) je priredba romana v pismih Madame Riccoboni³⁷ z naslovom *Lettres de Milady Juliette Catesby à Milady Henriette Campley, son amie*.³⁸ Casanova v njem pripoveduje zgodbo o strasti glavne osebe Silvie do moškega, ki ji najprej pobegne, nato pa jo želi pridobiti. Besedilo ne vsebuje nič opolzkega in meji že na romantično sentimentalnost. Zgrajeno je po topičnih motivih in je napisano v privzdignjenem patetičnem slogu. Na ekspresivni ravni jeziku ne poskuša dodati renesančnega pridih, kar bi ustrezalo izbranemu zgodovinskemu okviru (pisma naj bi bila napisana leta 1452). Posebno pozornost si morda zasluži način, s katerim avtor v določenem trenutku daje besedo ženskemu liku, da bi izpostavil svobodoljuben način moškega vedenja, ki ga zanima zgolj osvajanje: »Moški [...] si nas želijo, nam služijo, a v nas najdejo samo užitke, za katere upajo, da jih bodo okusili na ta način.«³⁹ Še

posebej izjemen pa je »Uvodni nagovor«, v katerem si avtor prizadeva za bralčevo zavezanost, saj delo označi kot prevod najdenega rokopisa, napisanega v »beneškem narečju«, in pri tem ne skriva, da je vedel za roman v pismih, ki pripoveduje podobno zgodbo. Zato bralca prosi, naj sam presodi o resničnosti omenjenih pisem. Delo je zanimivo predvsem kot primer takrat priljubljenega romana v pismih brez posebne literarne vrednosti, napisanega za zabavo.

Roman *Di Aneddoti viniziani militari e amorosi del secolo XIV* [...] v celoti temelji na zgodovinskih dogodkih, a se na koncu prav tako prevesi predvsem v ljubezenske zaplete. Tudi to delo, ki velja za prototip zgodovinskega romana iz 18. stoletja, izvira iz francoskega romana, saj je »napisano d'après markize Guérin de Tencin in po njenem delu *Le siège de Calais*«. ⁴⁰ Avtor v predgovoru bralcem sijajno posreduje primer novega zapisa ter utemeljuje splet zgodovinske resnice in izmišljenih opisov, prisotnih v tem delu.

Tretji Casanovov roman v Zoisovi zbirki, *Né amori, né donne, ovvero la stalla ripulita*, je alegorični in obuja mit o kralju Avgiju: besedilo ima zapleteno in prisiljeno zgradbo, zato je z literarnega vidika manj zanimivo. Avtor ga je napisal kot svojevrstno samobrambo: z izrecnim prikrivanjem dejstev in likov namreč napada Carla Grimanija zaradi zneska, ki mu ga je ta dolgoval. Prav zaradi te polemike je moral Casanova za vedno zapustiti rodno mesto. Tu postanejo aktualne besede sodobne italijanske kritičarke Francesce Serra: »Pustolovci 18. stoletja so bili kot živi romani. Njihovo življenje, polno neverjetnih dogodkov in preobratov, je trume bralcev in nenasitnih bralk kar vabilo k pohlepnemu požiranju vsebine, kot bi šlo za knjigo.«⁴¹ In to je Casanova dobro vedel.

Zaenkrat nam še ni uspelo najti podatkov o avtorju in žanru dela *La ragione insufficiente, ed il duello*. Verjetno gre za povezani besedili, katerih naslov je v katalogu iz leta 1782 (str. 120) naveden brez avtorjevega imena. Uvrščeni sta pod drugimi naslovi Casanovovih literarnih del. Delo, ki naj bi bilo leta 1780 izdano v Savoni (ta ni veljala za založniško središče), je omenjeno tudi v katalogu založnika in prodajalca knjig Remondinija iz leta 1796.⁴²

Tega dela žal ni bilo mogoče najti niti v italijanskem nacionalnem niti v katerem drugem knjižničnem sistemu. Ne izključujemo (čeprav je naša hipoteza precej ohlapna) možnosti, da gre za piratsko

³⁴ Tudi v tem primeru, tako piše F. di Trocchio (*La filosofia dell'avventuriero*, str. 113), se Casanova postavlja z navajanjem velikega števila virov.

³⁵ TSABC, Casanova, *Confutazione*, 1, str. XI–XII.

³⁶ Braid, *L'autore assente*, str. 174.

³⁷ Marie Jeanne de Heurles de Laboras oziroma Madame Riccoboni (1713–1792).

³⁸ Gl. spremno besedo sodobne izdaje Casanovovega romana (*Chà della, Presentazione*, str. XI–XVII).

³⁹ »Gli uomini [...] ci cercano, ci servono, ma non considerano in noi che i piaceri che sperano di gustare per mezzo nostro« (Casanova, *Lettere della nobildonna*, str. 75).

⁴⁰ Portinari, Casanova romanziere, str. IX–XXX. Mišljena je Claudine Alexandrine Guérin de Tencin, baronica de Saint-Martin-de Ré (1682–1749).

⁴¹ »Gli avventurieri settecenteschi erano romanzi viventi. La loro biografia, piena di incredibili vicende e colpi di scena, reclamava di essere avidamente sfogliata da schiere di lettori e di fameliche lettrici, come un libro« (Serra, Casanova e il romanzo vivente, str. 813).

⁴² *Catalogo de' libri italiani e francesi e di altre lingue straniere che si trovano vendibili presso Giuseppe Remondini e figli*, Benetke, 1796, str. CCLXV.

Naslovnica knjige Giacoma Casanove »Ne amori, né donne, ovvero la stalla ripulita« iz leta 1782 v enakem izvodu, kot ga je imel Žiga Zois (<http://www.minervaauctions.com/aste/asta132/1813-casanova-ne-amori-ne-donne-ovvero-la-stalla-ripulita/>).

izdajo dela Casanovovega avtobiografskega besedila *Il duello* (Dvoboj), ki ga je ta beneški libertinec napisal z briljantno sposobnostjo pripovedovanja. Delo je bilo objavljeno v Casanovovih mesečnikih *Opuscoli miscellanei*, ki so izhajali v prvi polovici leta 1780.⁴³

Ob vsem zapisanem je treba dodati nekaj besed o izstopajočem pojavu v knjigah, ki navajajo napačne kraje izdaje ali zamolčijo pravega avtorja, vsaj na notranji naslovnici. Če so anonimnost včasih izkoristili avtorji (kot na primer mladi Parini in Alessandro Verri), ki se niso želeli izpostaviti, je bila napačna navedba kraja izdaje pomembna predvsem zaradi previdnosti pred cenzuro (na primer pri Lukrecijevem delu *La filosofia della natura* v prevodu Raffaeleja

Pastoreja).⁴⁴ Nekoliko drugačno, a prav tako razširjeno je navajanje lažnih krajev izdaje; gre za prakso, ki se je nanašala predvsem na prodajno strategijo. Seznan bi bil v tem primeru dolg. Zoisova knjižnica se tako predstavlja tudi kot ogledalo strategij prodajanja knjig v zadnjih desetletjih 18. stoletja, vključno s cenzuro, samocenzuro in preudarno prodajno politiko.

Zaključek

Pisma, ki jih je mladi Žiga Zois pisal Casanovi, razkrivajo, da je bil naklonjen uživanju ob branju zabavnih pariških satiričnih brošur (*Bulletins de Versail-*

⁴³ Delo je bilo objavljeno v junjski izdaji mesečnika *Opuscoli miscellanei* (1780).

⁴⁴ *La filosofia della natura di Tito Lucrezio Caro, e confutazione del suo deismo e materialismo, col poema di Aonio Paleario dell'immortalità degli animi dell'abate Raffaele Pastore* (1–2) (London [Benetke], 1776).

les), ki mu jih je poslal Benečan.⁴⁵ Poleg tega ta pisma potrjujejo, da je bil Zois tako velik ljubitelj gledališča, da je leta 1774 obžaloval,⁴⁶ ker zaradi slabega vremena ni mogel oditi v Trst na karnevalsko predstavo. Vendar se nam takšna svetovljanska podoba ponudi tudi takrat, ko opazujemo knjige v njegovi knjižnici. Zois je pozorno spremljal razvoj naravoslovnih in mineraloških znanosti, a pri tem ni zanemarljivo sledenja *Zeitgeistu* skozi literaturo, saj si je priskrbel podobne knjižne uspešnice (satirične, kontroverzne ali preprosto namenjene le zabavi), ki so jih založniki ali kar avtorji sami ponudili bralcem z domišljenimi strategijami. Že hiter pregled seznama naslovov torej potrjuje širino baronovega pogleda na svet.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ARS – Arhiv Republike Slovenije

AS 1052, Zois pl. Edelstein, rodbina, fasc. 19, *Katalog der Bücher, die sich in der Bibliothek des Herrn Baron Sigmund Zois Freiherrn v. Edelstein befinden* [1782]

NUK – Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana
Rokopisi, Ms 667, *Bibliothecae Sigismundi Liberi Baronis de Zois Catalogus* [1821]

TSABC, Biblioteca civica Attilio Hortis, Trieste
Casanova, Giacomo: *Confutazione della storia del governo Veneto d'Amelot de la Houssaie. Divisa in tre parti*. Parte prima, Amsterdam [Lugano], Agnelli, 1769. Parte prima (PRG 106529, coll. Formato 0300 02638-1) + Id. *Supplimento all'opera intitolata Confutazione [...]*. Parte terza, (Inv. PRG 106529/1, coll. Generale 09587).
Casanova, Giacomo: *Scrutinio del libro Eloges de M. de Voltaire par différens auteurs*. Venezia: Fenzo, 1779 (PRG 106539, coll. Rari 1-93).

LITERATURA

Baretti, Giuseppe: *La frusta letteraria*, 1–2. Bari: Laterza, 1932.
Bocchi, Andrea: *Le commedie di Grisellini*. V: Grisellini, Francesco: *Teatro*. Lecce: Youcanprint, 2016, str. 38–85.
Bravetti, Patrizia in Granzotto, Orfea (ur.): *False date. Repertorio delle licenze di stampa veneziane con falso luogo di edizione (1740–1797)*. Firenze: University Press, 2008.

Braida, Lodovica: *L'autore assente. L'anonimato nella letteratura italiana del Settecento*. Bari: Laterza, 2019.

Casanova, Giacomo: *Lettere della nobildonna Silvia Bellagno 1780*. Milano: Il Polifilo, 2004.

Chà, Lorenzo della: Presentazione. V: Casanova, Giacomo: *Lettere della nobildonna Silvia Bellagno 1780*. Milano: Il Polifilo, 2004, str. XI–XVII.

Di Trocchio, Federico: La filosofia dell'avventuriero: Giacomo Casanova oltre libertinismo e illuminismo. *Giacomo Casanova: tra Venezia e l'Europa* (ur. Gilberto Pizzamiglio). Firenze: Olschki, 2001, str. 108–145.

Kidrič, France: *Zgodovina slovenskega slovstva od začetkov do Zoisove smrti: razvoj, obseg in cena pismenstva, književnosti in literature*. Ljubljana: Slovenska matica, 1929–1938.

Kidrič, France: *Zoisova korespondenca 1808–1809*. Ljubljana: Akademija znanosti in umetnosti, 1939.

Kulesa, Rotraud von: Elisabetta Caminer Turra e *L'Europa letteraria*: riflessioni sulla traduzione. *Circula: revue d'idéologies linguistiques* 2, 2015, str. 18–30.

Mari, Michele: *Venere celeste, Venere terrestre. L'amore nella letteratura italiana del Settecento*. Modena: Mucchi, 1988.

Michaud, Joseph in Michaud, Luis Gabriel (ur.): Querlon (Anne-Gabriel Meusnier de). *Biographie universelle, ancienne et moderne*. Paris: D'Everat, 1823, 36, str. 393–396.

Micheli, Giuseppe: Soave, Francesco. *Dizionario Biografico degli Italiani*, 93 (2018). URL: http://www.treccani.it/enciclopedia/francesco-soave_%28Dizionario-Biografico%29/.

Petrizzo, Alessio in Sorba, Carlotta (ur.): Storia e cultura materiale: recenti traiettorie di ricerca. *Contemporanea* XIX, 3, 2016, str. 439–482.

Portinari, Folco: Casanova romanziere. V: Casanova, Giacomo: *Aneddoti veneziani militari e amorosi*. Milano: Serra e Riva, 1984, str. IX–XXXI.

Randazzo, Manuela: Gli *Opuscoli siciliani* di Salvatore Maria di Blasi. Un'immagine della Sicilia intellettuale della fine de sec. XVIII. *Mediaeval Sophia, Studi e ricerche sui saperi medievali*, 15–16 (2014), str. 189–204.

Reuter Mayring, Ursula: *Giuseppe Baretti: »Sugo, sostanza e qualità«: moderne italienische Literaturkritik in der Mitte des 18. Jahrhunderts*. Berlin: Frank & Timme, 2015.

Serra, Francesca: Casanova e il romanzo vivente. *Atlante della letteratura italiana*, vol. II, *Dalla Controriforma alla Restaurazione* (ur. Erminia Irace). Torino: Einaudi, 2012, str. 810–816.

Svetina, Peter: *Kitične oblike v starejši slovenski posvetni poeziji*. Ljubljana, ZRC, 2007.

Svoljšak, Sonja: Knjižnica Žige Zoisa: med osebnimi in javnimi razsvetljenskimi agendami. *Knjižnica*

⁴⁵ Gl. pismo z dne 25. septembra 1773 (Trampus, »Talent et érudition«, str. 32).

⁴⁶ Gl. pismo z dne 1. marca 1774 (prav tam, str. 33).

barona Žige Zoisa: središče razsvetljenske kulture na Slovenskem = Baron Sigismund Zois's library: the centre of enlightenment culture in Slovenia (ur. Sonja Svoljšak in Luka Vidmar). Ljubljana: NUK, 2019, str. 9–82.

Trampus, Antonio: »Talent et érudition«: Casanova nelle lettere del barone Sigismondo Zois. *L'Intermédiaire des casanovistes. Études et informations casanoviennes* 7, 1990, str. 25–35.

Vidmar, Luka: Ferrante Pallavicino in Carniola. *Les régions slovènes entre XVIIIe et XIXe siècles: plurilinguisme et transferts culturels à la frontière entre empire des Habsbourg et Venise* (ur. François Bouchard in Patrizia Farinelli). Paris: Le Manuscrit, 2019, str. 263–286.

Vidmar, Luka: Zoisova zbirka slovenskih, slovanskih slavističnih knjig: po sledovih baronovega svinčnika. *Knjižnica barona Žige Zoisa: središče razsvetljenske kulture na Slovenskem = Baron Sigismund Zois's library: the centre of enlightenment culture in Slovenia* (ur. Sonja Svoljšak in Luka Vidmar). Ljubljana: NUK, 2019, str. 82–139.

Vodopivec, Peter: La société agricole carniolienne au XVIIIe siècle, ses publications et les physiocrates français. *Les régions slovènes entre XVIIIe et XIXe siècles: plurilinguisme et transferts culturels à la frontière entre empire des Habsbourg et Venise* (ur. François Bouchard in Patrizia Farinelli). Paris: Le Manuscrit, 2019, str. 37–53.

Zambelli, Paola: »Dibattiti culturali nel Settecento a Venezia«. *Rivista critica di storia della filosofia* 20, 1965, str. 414–448.

Zanella, Gabriele: Bosizio Giovan Giuseppe. *Dizionario biografico dei friulani, Nuovo Liruti*, II, 2009. URL: <http://www.dizionariobiograficoiefriulani.it/bosizio-giovan-giuseppe>.

S U M M A R Y

From Dante to Casanova: Italian books in Zois's library

This article gives a snapshot of the Italian books, and specifically literary books that passed through the richest private library in Ljubljana in the second half of the eighteenth century – that belonging to Baron Sigismund Zois (1747–1819). On his death,

the majority of this extensive, rich and multi-lingual library collection was acquired, as is well known, by the library of the Ljubljana Lyceum and apart from a few exceptions; it is still preserved today in the University and National Library of Ljubljana (NUK). These are mostly works of theoretical and educational value in various fields of knowledge, particularly natural sciences. On the other hand, books linked to the spirit of the Enlightenment, and literature in its broadest sense – both Italian classics and more mundane works – are no longer part of the collection. As a result, we were only able to check the physical state of very few of the books mentioned in this article for signs of movement, dedications, date of acquisition etc. The key source material for our work is a private library catalogue from 1782, written when the Baron was aged 35. The collection was also subsequently enlarged, but a later catalogue, which would have been useful in understanding new acquisitions, has been lost (it was written by Kopitar around 1803–1804 and also contained, as Kidrič wrote, a sizeable list of opera librettos) while many literary works have been removed in the last catalogue of 1821.

In the presentation of this library's collection, attention was paid to works that provided examples of the *Zeitgeist* of the second half of the 18th century, which included some of Casanova's polemical writings and novels. What emerged confirms that, even in the case of books in Italian, the Baron was not interested in buying antique and valuable editions. Furthermore we can see that he did not reject translated works if a text aroused his interest, that he did not focus on any particular authors and, finally, that among his Italian books he included material that guaranteed him a degree of amusement (works of the satirical and burlesque genres). But our aim was not only to put forward some hypotheses, by considering the composition of this library, about its owner's tastes. We wanted above all to consider the catalogue as a tool for detecting which trends and which specific works of Italian literature reached – or could reach indirectly, through Zois's library – the attention of the intellectuals who were in regular contact with the Baron, that is to say the inner circle of early modern Carniolan culture. Still from a socio-cultural perspective, our aim was to focus on some volumes, owned by Zois, that had been published anonymously, or giving false details of where they had been printed: these sorts of examples make us well aware of some of the marketing practices that were widespread in book publishing at that time.

ISSN 0023-4923 (tiskana izdaja)
ISSN 2670-6865 (spletna izdaja)